

Planuri de lecție comentate

ETNOGENEZA ROMÂNEASCĂ (Istoria Românilor, cl. a XI-a)

ADRIAN PAȘCU

Conținutul învățării

— Schema cunoștințelor—

— Insemnătatea temei — Geneza etnică românească ¹	— parte a unui proces universal ² („Sigiliul Romei“ în lume ³)	— romanizare ⁴	— condiții ⁵ — factori potențiali ⁶ și necesari ⁷ — etape ⁸ — intensitate ⁹
		— romanitate ¹⁰ — popoare și limbi neolatine ¹¹	
— Romanizarea spațiului daco-moesian	— problemă fundamentală a devenirii naționale	— cum ? ¹² — unde ? ¹³ — când ? ¹⁴	
	— rezonanțe contemporane ¹⁵		
	— premise materiale ¹⁶ și spirituale ¹⁷	— elemente premergătoare cuceririi romane ¹⁸ — adoptarea modului de viață roman după cucerire ¹⁹	
	— aspecte ale acțiunii factorilor romanizării provinciilor Dacia și Moesia	— organizarea politico-administrativă ²⁰ — armata ²¹ — veteranii ²² — coloniștii ²³ — urbanizarea ²⁴ — viața religioasă ²⁵ — viața economică ²⁶ — dreptul ²⁷ — viața culturală ²⁸ — școlile ²⁹	
	— dovezi privind învățarea limbii latine de autohtonii spațiului daco-moesian până la 271 ³⁰ .		
	— integrarea dacilor liberi în noul proces de întrepătrundere culturală și etno-lingvistică ³¹ .		

— Romanitate
și creștinism
la Dunărea de
de Jos ³²

— urmările retragerii aureliene ³³	— dinamica factorului etno-demo- grafic ³⁴	— pătrunderea daco-romanilor în vechi zone ale dacilor liberi ³⁵	— germanici	— vizigoți ³⁷ — taifali ³⁸ — vandali ³⁹ — gepizi ⁴⁰ — longo- barzi ⁴¹
		— pătrunderea dacilor liberi în fosta provincie Traiană ³⁶		
		— valurile de emigra- tori		
			— iranieni (sarmații-iazgyi) ⁴²	
			— huni ⁴³	
			— primele triburi ale avari- lor ⁴⁴ și slavilor ⁴⁵	
		continuarea procesului de romanizare ⁴⁷		
	— refacerea unității de civilizație în stînga Dunării de Jos ⁴⁶	— îndeletnicirile economice speci- fice unei populații sedentare, argu- mente ale conti- nuității daco-ro- manilor	— agricul- tura ⁴⁸	
			— creșterea animalelor ⁴⁹	— exploatarea resurselor sub- solului ⁵⁰
			— metalurgia ⁵¹	
			— centre meș- teșugărești și comerciale ⁵²	
			— circulația monetară ⁵³	
— romanitatea din dreapta Dunării ⁵⁴		— Scythia Minor ⁵⁵		
		— Moesia Secunda ⁵⁶		
		— Dacia Ripensis ⁵⁷		
		— Dacia Mediterranea ⁵⁸		
		— Dardania ⁵⁹		
		— Moesia Prima ⁶⁰		
		— legăturile cu romanitatea din stînga fluviului ⁶¹		
— răspândirea creștinismului în limba latină ⁶²		— premise ⁶³		
		— misionari-martiri ⁶⁴		
		— episcopi ⁶⁵		
		— scriitorii patristici („părinți ai bisericii“) ⁶⁶		
		— originea latină a termenilor de bază ai religiei creștine ⁶⁷		

— transformarea limbii latine în limbă română⁶⁹ { — factorii individualizării latinității orientale⁷⁰
— transformări în { — sistemul fonologic { — vocalism⁷¹
— morfologie⁷³ { — consonantism⁷²
— sintaxă⁷⁴
— fondul principal de cuvinte⁷⁵

romanitatea românilor⁷⁶

— unitatea limbii române la nord și la sud de Dunăre⁷⁷ { — isoglose⁷⁸
— arii dialectale⁷⁹ { — dacoromân⁸⁰
— cele patru dialecte { — macedoromân (aromân)⁸¹
— meglenoromân (meglenit)⁸²
— istroromân⁸³

— Desăvîrșirea procesului de formare a poporului român și a limbii române⁶⁸

— individualitatea limbii române între celelalte limbi romanice⁸⁴ { — substratul daco-moesic⁸⁵
— superstratul (adstratul) slav⁸⁶

— consolidarea unicului etnic care moștenește poporul geto-dac în spațiul romanității (latinității) ori lentale⁸⁷ { — afirmarea culturii Ipotești-Cândești⁸⁸
— continuitatea mobilă reflectată în **Strategykon**⁸⁹

— raporturile autohtonilor cu { — avarii⁹⁰
— slavii⁹¹
— vechii bulgari⁹²

— izvoare referitoare la români și „țara“ lor în secolul al IX-lea⁹³ { — „*vlahii*“ din însemnările de pe Muntele Athos⁹⁴
— „*Balak*“ (din geografia lui Moise Chorenati)⁹⁵
— „*Ulak ili*“ (v. *Ogüzname*)⁹⁶

- autohtonă și latinitatea românilor în izvoare ⁹⁸
- Constantin al VII-lea Porfirogenetul ⁹⁹
- Vasile al II-lea Macedoneanul ¹⁰⁰
- Mutahhar al-Magdisi ¹⁰¹
- Anonymus ¹⁰²
- Nestor ¹⁰³
- Simon de Kéza ¹⁰⁴
- L. Toppeltinus ¹⁰⁵
- Martin Opitz ¹⁰⁶
- E. Gibbon ¹⁰⁷
- Huszti András ¹⁰⁸
- Etnogeneza românilor între știință și... politică ⁹⁷
- precursorii lui Roesler ¹⁰⁹
- Szamosközy ¹¹⁰
- F. I. Sulzer ¹¹¹
- I. C. Eder ¹¹²
- Bolla Márton ¹¹³
- I. Chr. Engel ¹¹⁴
- caracterul tendențios al teoriei imigraționiste, reluată și îmbogățită de Robert Roesler ¹¹⁵
- răspunsurile „Școlii critice“ românești ¹¹⁶
- „neoroeslerienii“ ¹¹⁷
- combaterea celorlalte teorii neștiințifice privind etnogeneza românilor și unitatea limbii române ¹¹⁸
- substratul politic al afirmațiilor lui N. Lazarev ¹¹⁹
- **concluzii** ¹²⁰

Comentariul științific

¹ Subtitlul „Geneza etnică românească“ redă corect denumirea procesului analizat — *etnogeneza românească* (sau *etnogeneza românilor*). De evitat, deci, pleonasmul din unele lucrări de „specialitate“, ai căror autori scriu despre „etnogeneza poporului român“ (sic !). A se revedea, așadar, sensul corect al termenului *etnogeneza* — de la cuvintele grecești *ethos* (popor) și *genesis* formare, naștere, origine).

² Avem în vedere amplele asimilări etnico lingvistice petrecute în Europa, în perioada de trecere de la lumea antică la cea medievală

³ Sintagma este raportată de Nicolae Iorga la *Istoria Românilor* (vol. I/2), dar ea este evidentă și pentru *Istoria Universală*. Este vorba de noul curs imprimat devenirii lumii de statul roman, el însuși născut și extins „sub semnul Lupului“ (simbolul emigrărilor, invaziilor și războaielor, al transfugilor, proscrisiilor și exilaților, amintit de Mircea Eliade cu prilejul prezentării diferitelor „scenarii mitico-rituale“, prin care autorul respectiv explică realități geopolitice ce ne interesează).

⁴ Proces istoric universal, complex și îndelungat, prin care *civilizația romană pătrunde în compartimentele vieții unei provincii*, încât duce la înlocuirea limbii populației supuse cu limba latină. Așadar, *componenta esențială, definitorie a procesului de romanizare este cea lingvistică* : băștinașii învață lent limba latină și „uită“ treptat idiomul autohton.

⁵ Declanșarea și desfășurarea procesului de romanizare presupune următoarele *condiții* : ocuparea (integrală sau parțială) a teritoriului unui popor antic ; încadrarea teritoriului respectiv în statul roman, cel puțin câteva generații ; existența unei populații neromane numeroase, asupra căreia se exercită acțiunea de romanizare, asigurarea de către statul roman a evoluției pașnice în toate domeniile vieții materiale

și spirituale ; existența unui anumit stadiu al civilizației autohtonilor, care să permită acestora receptarea valorilor culturale și normelor juridice superioare.

⁶ Condițiile menționate favorizează procesul de romanizare dar nu îl determină. Același rol îl au și factorii potențiali ai procesului amintit. Ne gândim îndeosebi la „acțiunea lentă“ pe care o are „viața romană în sine“.

⁷ „Factorii necesari“ romanizării au o „acțiune vizibilă“. Este cazul administrării și armatei („factori obligatorii“, care acționează permanent) ; de asemenea, în ordinea acțiunii lor, ceilalți factori indispensabili ai romanizării sunt coloniștii, veteranii, orașului, și urbanizarea, religia, dreptul, învățămîntul în limba latină.

⁸ Se poate vorbi de o primă etapă care precede cucerirea și constă în contactele dintre civilizația romană și cea din teritoriul ce va fi cucerit. Această etapă are caracter preliminar, deci, ea există fără a fi însă obligatorie.

Urmează etapele procesului propriu-zis de romanizare, când toți factorii amintiți acționează laolaltă. Pentru teritoriul de la Dunărea de Jos, aceste etape corespund intervalurilor cronologice următoare : 28 a. Hr. — 46 d Hr. ; 46 — 106 ; 106—274/4 ; 271/4 — 602

⁹ Intensitatea procesului este evidentă încă din epoca organizării Principatului lui Octavianus. „Cea mai impetuoasă dezvoltare și răspindire a romanității“ caracterizată însă în secolul al II-lea d. Hr. și prima jumătate a veacului următor. Este exact perioada care coincide cu romanizarea ireversibilă a spațiului daco-moesian.

¹⁰ Rapiditatea romanizării depinde de stadiul dezvoltării generale a popoarelor supuse Romei. Acestea prelucrează într-o formă proprie elementele romanizării, aducîndu-și, totodată, contribuția cu elemente autohtone de viață, spiritualitate și chiar lingvistice în fenomenul continental de întrepătrundere etnică și culturală (Hispania, Galia, Dacia).

¹¹ Viața romană continuă în condițiile încetării autorității imperiale care organizase procesul oficial de adoptare a limbii latine, credințelor, normelor juridice, obiceiurilor și valorilor morale romane.

¹² Rezultatul cel mai însemnat al procesului de romanizare, dovada existenței romanității care asimilează elementele migratoare (din sec. III—VIII) îl reprezintă formarea popoarelor și limbilor neolatine europene. De obicei sunt avute în vedere următoarele entități etno-lingvistice : franceza, italiana, spaniola, portugheza, româna. Utile sunt însă și referirile la catalană, occitană (sau provensală) sardă, romanșă (retoromană), dalmată.

¹³ Prin romanizarea spațiului daco-moesian.

¹⁴ La nord și la sud de Dunăre, în spațiul romanității răsăritene (spațiul latinității orientale), care include și vechea Dacie, așa cum aceasta a fost delimitată geografic pentru epoca lui Burebista.

¹⁵ După anul 106, timp de câteva veacuri ; în secolul al VIII-lea, procesul era încheiat, dacă avem în vedere că o serie de izvoare menționează pe *români* și *țara* lor din secolul al IX-lea.

¹⁶ Ne referim la creația materială ce definește îndeobște civilizația superioară romană.

¹⁷ Creația spirituală ce dovedește integrarea geto-dacilor în *orbis Romanus*.

¹⁸ Împletirea civilizației geto-dace cu civilizația romană înainte de cucerire este ilustrată în domenii cum sunt : arhitectura (Blidaru, Bratilava), armanentul (Ostrov, Răcățâu), ceramica (Barboși, Constanța), instrumentele medicale și monetare (Grădiștea Muncelului, Poiana, Tilișca), obiectele de podoabă și alte produse de lux (Murighiol, Poiana), vasele de sticlă (Costești), ritualurile romane anterioare anului 46 d. Hr. (Balcic), scrierea latină (Divici, Grădiștea Muncelului, Ocnița, Polovragi), colaborarea preconizată între personalitățile politice ale celor două popoare (Burebista cu Pompeius, Coson și Roles cu Octavianus, Diacones cu Antonius).

¹⁹ Îmbrăcămintă (Cășei și Constanța), încălțăminte (Isaccea, Zam), unelte agricole (Moșneni-Mangalia) sau de miner (Brad, Roșia, Montană) ; exploatarea păcurii (*picula*), mările hidraulice (Riu de Mori), ceramica de lux (Apahida, Cetatea Albă, Reșca, Sântana), cuptoare de olar cu grătar orizontal (Cristești-Mureș), instalații balneare (Băile Herculane) și termice subterane (Murighiol, Topalu), inscripții votive închinată Nimfelor (Geoagiu), folosirea unor libertți (Drobeta), necropole

birituale (Cinciș, Turcoaia), altare (Moigrad) și alte monumente funerare (Cășei, Gilău, Tulcea). sarcofage din piatră (Cluj-Napoca, Isaccea, Turda).

²⁰ Moesia (46—86), îndeosebi guvernatorului Tiberius Plantius Silvanus Aelianus (57—67); Moesia Inferioară (86—284), condusă de un *legatus* de rang consular. Foști consuli (*consulares*) sunt și guvernatorii provinciei *Dacia Augusta*, dintre care amintim pe primii doi care împlinesc funcția de *legatus Augusti pro praetore*; Decimus Terentius *Scaurianus* (106—110), Caius Avidius Nigrinus (111—113). Ultimul, mai ales, senator, discipol al lui Tacitus și viitor candidat la tron, desăvârșește opera de organizare și colonizare în Dacia Traiană, dovedind însemnătatea acestei provincii nord-dunărene și carpatice în ansamblul Imperiului.

Alte structuri administrative (Moesia Inferioară și Dacia Superioară) vor fi consolidate prin organizarea reședințelor oficiale de la Apulum, Drobeta, Porolissum.

²¹ Legiunile *I Italica* (la *Novae*), *IV Flavia Felix* (la *Sarmisegetusa*, apoi la *Singidunum*), *V Macedonica* (inițial la *Oescus*, apoi la *Troesmis*, de unde Marcus Aurelianus o transferă la *Potaissa*, pentru ca Aurelianus să o retragă iarăși la *Oescus*); *VII Claudia* (la *Viminacium*), *XI Claudia* (la *Durostorum*), *XIII Gemina* (*Apulum*, apoi la *Ratiaria*). Totodată *cohortes*, *alae* și *numeri* sunt atestate în *castrae* de pe văile Dunării, Siretului, Oltului, Mureșului, Someșului. În cadrul procesului de romanizare, un rol apreciabil au garnizoanele atestate la Bologa, Brețcu, Draja de Sus, Rîșnov, Silistra, unde au fost identificate urme ale prezenței autohtonilor. Astfel, un *Decebalus* este confirmat epigrafic la *Durostorum*, altul la *Novae*. Alți daci sunt atestați printre infanteriști de la *Cumidava*, *Drobeta* și *Praetorium* (ultimul centru fiind studiat la sud de Turnu Roșu).

²² Veterani deveniți *evocați* (slujitori de elită pe lângă comandantul unității și alți ofițeri cu grad mai mic) sau funcționari publici ori proprietari de pământ sunt atestați prin documente (diplome) referitoare la *Angustia*, *Drobeta* etc.

²³ În *Canabae* (așezări în preajma castror) de la Bumbesti și Răcari (pe Jiu) Jidva, pe Olt) Silistra și Ostrov (pe Dunăre); în *pagus* (forma de stat „risipit” — cătun), cum sunt așezările rurale de lângă *Capidava* sau *Micia*; în sfârșit, așezări de tip *Vicus* (*Petra*, *Samum*), care reprezintă sate compacte, cu rețea stradală și centru civic, primari.

De reținut semnificația existenței unui *Vicus Buteridavensis* în *Territorium Histrianorum*, pe la anul 200 dr. H.; locuitorii autohtoni ai statului respectiv intră în conflict cu Bessus Ampudus, un colonist-proprietar al unei *villae rusticae*.

²⁴ Peste 40 de orașe din Dacia Traiana sunt menționate în *Indreptarul geografic* al lui Ptolomeu, precum și *Tabula Peutingeriana*. Alte centre urbane din Dacia și Moesia sunt atestate epigrafic. Unele au statut de *municipia* (așezări cu autonomie administrativă și juridică cuprinzând cetățeni „romani”): *Aegyssus*, *Dierna*, *Porolissum*, *Tibiscum*, *Troesmis*; alte orașe apar în documente cu titlul de *coloniae* (așezări organizate după modelul Romei); *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, în primul rând, apoi *Apulum*, *Drobeta*, *Napoca*, *Potaissa*, *Romula*, *Tropaeum Traiani*.

De reținut și numele unui alt oraș din Moesia Inferioară, *Daousdava*, reamintind vechea „așezare întărită a lupilor” (dacilor).

²⁵ Sincretismul, *interpretatio Romana*, continuitatea spiritualității autohtonilor, reflectarea în artă a religiei epocii romane sunt atestate la *Apulum* și *Ibida* (relefuri cu Lupoica și Gemeni), *Drobeta* (chipul lui Jupiter, cioplit de un autohton, care păstrează părul și barba corespunzătoare portului țăranilor daci), *Carsium*, *Romula*, *Tomis*, *Ulpia Traiana*).

²⁶ Terminologia agrară, așezările și necropolele care atesta mineri autohtoni și coloniști latinofoni (*Ruda-Barza*, *Alburnus Maior* etc.), progresul din domeniul metalurgiei fierului, al celorlalte meșteșuguri, colegiile, drumurile comerciale, monedele (*Apulum*, *Drobeta*, *Napoca*, *Porolissum*, *Romula*, *Tomis*, *Tyras*).

²⁷ Dreptul roman clasic, care proclamă principiile „bunei credințe” (*bona fides*) și „echității” (*aequitas*), interpretarea legii în spiritul ei (*ratio legis*). Multe dintre normele preluate de autohtoni daci în epoca română se vor regăsi în dreptul medieval (*Jus Valachicum*).

²⁸ Factor determinant, decisiv pentru învățarea limbii latine.

²⁹ „Cultura școlară”, știința de carte pregătește prin școli elementare (*ludi litterati*), instrumente de scris (*stili*) pe tablete cerate; asemenea vestigii, la care se

adaugă monumente figurate care atestă învățătura scrierii și citirii în limba latină, au fost semnalate la Geoagiu, Gherla, Sarmisegetusa, Vețel, Zam, precum și la Constanța.

²⁹ Până în prezent au fost descoperite numeroase inscripții în limba latină; circa 3000 în Dacia Traiană (provenind din aproape 200 de așezări), Moesia Inferioară — 2000 (circa 300 localități), Moesia Superioară — aproape 1500 inscripții (peste Mureșului, Oltului, Someșului și Timocului, precum și în regiunea danubiano-pontică. 200 așezări). Cele mai multe inscripții au fost identificate în Țara Hațegului, pe văile

Pe monumente funerare de la *Drobeta, Histria, Tomis, Troesmis, Tropaeum Traiani*, precum și la Sendreni-Galați au fost identificate antroponime geto-dacice (*Ariori, Atticia, Dizzace, Mucopor, Udar*) și chiar un gladiator (*Skirtos Dakesis*) alături de cognomene romane. Ele redau în latina comună obiceiuri și stări de spirit ale băștinașilor supuși romanizării sau deja romanizați (cum este cazul familiei lui „*Iulius Secundinus*, veteran, rechemat în slujbă, al cohorței III a salariorilor, care a trăit ani 85, de natio dac“).

³¹ Vestigiile romane în așezări și necropole ale dacilor liberi de la București, Chilia-Făgetelu, Medieșu Aurit, Orhei, Poienești, Văleni-Neamț. Cele mai semnificative sunt însă produsele meșteșugarilor autohtoni, cu inscripții latinești, descoperite la Mătăsaru, Socetu.

³² Avem în vedere perioada 271-4 — 602.

³³ De comparat momentul retragerii aureliene din Dacia nord-dunăreană (și constituirea unei noi provincii *Dacia* la sud de Dunăre, între Moesia Inferioară și Moesia Superioară) cu tot ceea ce realizează împăratul respectiv în celelalte provincii europene sau asiatice (Aurelianus este considerat totuși un *Restituitor orbis Romanus*).

³⁴ Favorizată de retragerea graniței imperiale pe malul sudic al Dunării Inferioare.

³⁵ Descoperirile de la Piatra Neamț, Șirna-Ploiești ș.a.

³⁶ În așezările de la Șopteriu, Cipău, Mugeni, precum și în foste castre (Micia, Răcari, Stolniceni).

³⁷ Uniune de triburi gotice care apar cu această denumire după lupta de la *Naissus* (269 d. Hr.). Exerțau o dominație nominală asupra dacio-romanilor de la est și sud de Carpați, unde vor fi creștinați în secolul IV d. Hr., grație lui *Wulfila* (*Ulfilas*) și *Mercurin* (*Auxentius*), care ajung episcopi la *Durastorum*.

³⁸ Înrușiți cu goții, alături de care participă la „marea expediție moesiană“ din anul 248. Un secol mai târziu vor fi înfrânți catastrofal la sud de Dunăre de armatele romane, care îi transporta în *Callia* și *Halia*.

³⁹ Uniune de triburi germanice (*lacringi, asdingi*) care coboară dintre nord către cursul superior al Tisei. Împreună cu sarmații atacă *Pannonia*, iar alături de goți, *Moesia*. În secolul IV sunt învinși de goți pe valea *Mureșului*. Cei din nord-vestul vechii *Dacii* locuiesc în preajma autohtonilor romanizați, chiar împreună cu aceștia (cum dovedesc descoperirile arheologice de la *Medieșu Aurit*).

⁴⁰ Populație germanică înrudită cu goții. Probabil că pătrunde în interiorul arcului carpatic după anul 290, dar despre o prezență certă a lor în *Transilvania* se poate vorbi numai pentru secolele IV-VI, cînd conviețuiește cu populația daco-romană de la *Bratei, Morești, Porumbeni Mici*.

⁴¹ Triburi germanice cunoscute în apropierea *Daciei* încă din timpul războaielor marcomanice (166-175, 177-180). La sfîrșitul secolului IV și începutul veacului următor își continuă migrația spre sudul continentului.

⁴² Rude cu *roxolanii, iazygii* se deplasaseră spre *Cîmpia Tisei* în urma luptelor cu carpii și goții. După retragerea aureliană, ei pătrund în *Banat*. *Constantin cel Mare*, născut în apropiere (la *Naissus* — *Nis*), îi folosește pentru apărarea granițelor provinciei *Moesia Prima* și îi sprijină în luptele cu goții (332 d. Hr.).

⁴³ Îi înving pe goți în anul 376 și se stabilesc la vest de *Tisa*. Sub *Attila* organizează expediții spre apus și sud și între altele, ei pradă *Drobeta* și *Sucidava*. După moartea conducătorului amintit, sunt învinși și împrăștiați de *gepizi* (454 (d. Hr.)).

⁴⁴ Originari din *Mongolia*, ei pătrund în *Dobrogea* (559), apoi în *Muntenia* (579). În drumul lor către *Cîmpia Tisei*, organizează expediții de jaf în *Banat* și *Trisiana*; sunt atestați prin descoperirile de la *Felnac* și *Sânpetru German* (*Jud. Arad*).

⁴⁵ Comunitate de triburi care, după sfîrșirea puterii hunilor (anul 454), co-

boară dinspre nordul Europei către Adriatică. În Moldova și Câmpia Dunării, cete de războinici slavi pătrund în timpul domniei lui Iustin I (518-527).

⁴⁶ Încă de la sfârșitul secolului al III-lea d. Hr., pe teritoriul României și Ucrainei se constituie ansamblul arheologic, Sântana de Mureș-Cerneașov, care se afirmă în sec. IV, de la Dunărea de Jos până în regiunea Pripetului și a Bugului de Vest. Acest ansamblu are trei componente (goto-sarmatică, carpo-dacică și daco-romană), fiind atestat în așezările eponime și numeroase necropole, cercetate la Tighina, Erbiceni, Izvoare, Spanțov, Sultana, Olteni. Autohtonii sunt confirmați prin vase dacice (tradiționalele *cățui*), obiceiuri funerare etc.

⁴⁷ Dovezile epigrafice, mai ales (Biertan, Curcani, Gornea, Moigrad, Reșca, Vețel).

⁴⁸ Fiare de plug, seceri, coase, rîșnițe rotative, fragmente ale unor mari vase de provizii, semințe carbonizate de grâu descoperite la Buziaș, Celei, Hârman, Podeni, Solonceni.

⁴⁹ Oase de animale domestice (bovine, cai, oi) semnalate la Dridu, Mediașu Aurit, Spineni etc...

⁵⁰ Exploatarea minereurilor (fier, aramă, argint, aur), a sării și a păcurii.

⁵¹ Vestigiile de la Budureasca, Șirna și din alte locuri.

⁵² Lederata, Drobeta, Sucidava ș.a.

⁵³ Descoperirile numismatice de la Buzău, Chișinău, Craiova, Dobra, Gură Ialomiței, Pitești.

⁵⁴ În teritoriul stăpânit, pe mai departe, de Imperiul Roman, în urma reformelor adoptate de Diocletianus.

⁵⁵ Creată în anul 284, „Sciția Mică“ se întindea între Dunăre și Marea Neagră, avînd capitala la Tomis.

⁵⁶ Cuprindea ceea ce mai rămăsese spre vest din fosta provincie Moesia Inferioară ; Moesia II și Sciția Mică alcătuiau, împreună, dioceza *Thracia*.

⁵⁷ Era situată între Dunăre și Munții Balcani, riul Vit și Porecka, cuprinzînd însă și teritorii de la nord de fluviu.

⁵⁸ S-a constituit în mijlocul fostei provincii Moesia Superioară.

⁵⁹ Provincie devenită autonomă sub Diocletian, în zona unde se află azi orașul Skoplje. A făcut parte din dioceza *Moesia* (apoi din dioceza *Dacia*).

⁶⁰ Organizată spre vestul teritoriului fostei provincii Moesia Superioară ; după anul 321, făcea parte din aceeași dioceză cu Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis și Daritania.

⁶¹ Cercetările arheologice demonstrează că romanii stăpînesc la nord de Dunăre nu numai „capete de pod“, ci o întinsă zonă. Astfel, sub Constantin cel Mare (306—307) reînfloresc orașele *Tibiscum*, *Dierna*, *Drobeta*, *Sucidava* (cu un nou drum de legătură pînă la *Romula*). Castre din secolul IV d. Hr. sunt atestate la *Iinova* (Mehedinți), *Piva Pietrei* (Ialomița), *Barboși* (Galați), *Podari* (Ucraina), precum și la Pietroasele, unde au fost semnalate, totodată, băi și necropole daco-romane. Toate aceste centre confirmă legătura dintre romanitatea sud-dunăreană și cea nord-dunăreană, ultima atestată deopotrivă, prin vestigii, și la Ciriș de Criș (Bihor), Botoșana (Suceava), Orher (R. Moldova).

Sub Justinian (527-565) se reface Drobeta, denumită vremelnice *Theodora*, după soția împăratului.

⁶² Dovedește ireversibila romanizare a dacilor, continuitatea daco-romanilor și conviețuirea acestora din urmă (după perioade de confruntare) cu goții, hunii și gepizii.

⁶³ Credința dacilor în nemurire (sistemul spiritual zalmoxian, în general), la care se adaugă venirea în Dacia și Moesia a unor coloniști și ostași creștini.

⁶⁴ Înainte de oficializarea creștinismului, acesta este atestat epigrafic la *Ulpia Traiana* (*Deo aeterno et Iunona et angelis*). Noua religie monoteistă era propagată de misionari veniți din Alexandria. Caesareea, Ierusalim, dar și de autohtoni (*Chindeas*, *Dasios*). Mulți dintre aceștia au fost martirizați la *Axiopolis*, *Dinogetia*, *Halmyris*, *Noviodunum*, mai ales în timpul lui Diocletianus. Chiar după oficializarea creștinismului (313 d. Hr.) sunt martirizați unii dintre misionarii noii religii (cei patru martiri de la Niculițel, apoi Sava „Gotul“ ș.a.).

⁶⁵ De la Tomis ; Bretanion (sau Vrethanion) și Gherontie (sau Terentie), ultimul participînd la cel de-al doilea sinod ecumenic (381 d. Hr.) ; în jurul anului 400

scaunul episcopal de la Tomis era ocupat de Teotim I, pe care hunii din apropiere îl supranumeau „Zeul Romanilor. La *Novae* a activat episcopul Laurentius, iar la *Remesiana* — Nicetas, pe care V. Pârvan îl considera „apostolul nostru național“.

⁶⁶ Teotim I, Nicetas, și Laurentius sunt totodată, scriitorii patristici („părinți ai bisericii“). Primul a scris în limba greacă, iar ceilalți doi, în latină, așa cum au scris de altfel, și Sf. Ioan Cassian și Dionisie cel Mic, originari din spațiul vest-pontic.

⁶⁷ Biserica (din *basilica*), a boteza din (*baptisare*), cruce (de la *crux*, -is), Dumnezeu (*Domine Deus*) înger (*Angelus*), Paști (*Paschae*) ș.a.m.d.

⁶⁸ Fundamentată încă din secolele I-III și consolidată, pe ambele maluri ale Dunării, în secolele VII-VIII, romanitatea orientală permite desăvârșirea procesului de formare a poporului român și a limbii române.

⁶⁹ Din secolul al VII-lea, în Europa începe etapa de tranziție la structurarea individualizată a limbilor romanice.

⁷⁰ Slavii, veniți la nord de Dunăre în secolul VI, rofită de părăsirea *limes*-ului danubian (în timpul răscoalei lui Phokas, în anul 602) și se stabilesc în Peninsula Balcanică, făcând „și mai dificile căile de comunicație“ (a); (b) limba greacă este ridicată, din 610, la „statutul de limba oficială a Imperiului oriental“, latina pierzându-și astfel „caracterul de normă“ obligatorie. Elina devine limba bisericii ortodoxe (ulterior, se va adăuga și slavona, ca a doua limbă de cult în sud-estul Europei medievale).

⁷¹ „Reamenajarea“ vocalismului începuse încă din primele veacuri ale mileniului I; ea continua cu noi simplificări; vezi lat. *forca* și entitățile lingvistice corespunzătoare din majoritatea limbilor romanice, cu excepția limbilor sardă (*furca*) și română (*furcă*).

⁷² Căderea lui *m*, final, apoi al lui *u*, precum și al unuia dintre cei doi *s* dintre vocale (pentru toate, vezi: *fossatum* (fsat) sat ș.a.m.d.).

⁷³ Substantive care provin din forma de acuzativ și nu din cea de nominativ, flexiunea verbală ș. a.

⁷⁴ Oferă un mod specific de a gândi, cum spun etnologii.

⁷⁵ Aidoma structurii gramaticale, el este de origine latină.

⁷⁶ Este dată de soriginea latină a limbii române.

⁷⁷ În secolul VIII se încheie procesul de transformare treptată a limbii latine în limba română. Aceasta din urmă este o limbă romanică unitară și compactă, răspândită la nord și la sud de Dunăre. Temeiul acestei unități lingvistice îl constituie omogenitatea civilizației predominant agrară și pastorală a autohtonilor creștini (ortodocși), o civilizație caracterizată prin colonizare rurală, prin habitat pendulant în spațiul genezei etnice a făuritorilor ei.

⁷⁸ Condițiile istorice și demografice posterioare anilor 602—610 (prezentate la nota 7c) determină diversificarea sistemului lingvistic al romanității orientale. În cadrul acestuia apar o serie de „linii“ care marchează, pe o hartă lingvistică, limitele răspândirii unui fenomen fonetic, lexical și morfologic — isoglose — de la cuvintele grecești *isos* („egal“) și *glossa* („limbă“).

⁷⁹ O arie dialectală la nord de Dunăre, singura care va evolua spre o limbă literară; ; altă arie dialectală este la sud de Dunăre.

⁸⁰ Dialectul nord-dunărean poartă numele dacoromân.

⁸¹ Dialectul sud-dunărean apărut inițial este cel macedoromân (aromân).

⁸² Din dialectul aromân se desprinde ulterior cel denumit meglenoromân (meglenit).

⁸³ Apare, se pare, prin secolul X, din dialectul dacoromân, în urma stabilirii unor comunități românești (nord-dunărene) în Peninsula Istria.

⁸⁴ Prin fondul latin, româna are același izvor lingvistic ca portugheza, spaniola, catalana, occitana (provensala), franceza, romanșă (retoromana), italiana, sarda, dalmata. Prin unele trăsături, scrie acad. Al. Rosetti, româna „face parte din grupul lingvistic apenino-balcanic dimpreună cu dalmata, albaneza (care are însă numai împrumuturi romanice), dialectele italiene centrale și meridionale (abruzzez, sicilian, pugliez) și cu sarda“.

⁸⁵ Individualitatea și originalitatea limbii române, între celelalte limbi neolatine, este dată de substratul ei daco-moesic (daco-mezic). Acesta constă din circa

160—170 de cuvinte, cu peste 1400 derivate (vezi de plidă, numai la *moș* : moșie, moșnean, moșneag, moșneguț, moșulică etc.).

⁸⁶ Cele circa 1470 de elemente slave vechi (sec. VII—XII) și derivatele lor, multe datînd după veacul al IX-lea, reprezintă circa 20% din vocabularul limbii române.

⁸⁷ Are loc odată cu începerea tranziției spre „structura individualizată“ a unei limbi romanice unitare pe ambele maluri ale Dunării.

⁸⁸ Se dezvoltă din cultura Bratei și poartă denumirea celor două localități eponime din județele Olt, respectiv Buzău. Cultura Ipotești-Cândești este atestată din stînga Nistrului până dincolo de Tisa, de la Carpații Nordici până în Munții Balcani. Făuririi ei sunt confirmați toponimic inclusiv în Epir și Thesalia.

⁸⁹ Izvorul datează din secolul VII d.H. și este atribuit lui Pseudomaurikios, care se referă *Rhomaioi refugoi*.

⁹⁰ Din al doilea val de migrație al acestei populații asiatice, care vin în Europa concomitent cu vechii bulgari. Ei se alătură avarilor stabiliți anterior în Pannonia, unde se constituie „al doilea Kaghant avar“.

⁹¹ Împreună cu avarii, slavii încearcă fără succes să înfrîngă armatele bizantine. Sunt învinși în anul 626, moment cronologic în urma căruia slavii de la nord de Dunăre se grupează în comunități ce vor fi „simțitor avarizate“ (I. Nestor). De vezi : mormintele cu movile de la Nușfalău, Someșeni. Din secolul VIII, aceste comunități sunt arheologic — cultura Dridu, ce reprezintă debutul vechii civilizații românești.

⁹² Trec prin Moldova și Dobrogea în anii 679—681, sub conducerea lui Asparuch (Isperich), unul dintre fiii marelui kaghan bulgar Kuvrat (Kurt). De origine turanică, ei se stabilesc la sud de Dunăre, unde vor fi slavizați, dînd propriul nume unui nou popor sud-slav meridional.

⁹³ Primele referiri sunt din secolul al VIII-lea.

⁹⁴ Din perioada 726—730 datează însemnările respective, identificate la Mănăstirea Castmonitu (sau Costamonitu).

⁹⁵ Lesne de înțeles că se referea la „Valahia“.

⁹⁶ „Țara Vlahilor“, ai cărei locuitori, vlahii (*Ulakes*), împreună cu rușii și alte popoare vecine se opun unui nou val asiatic.

⁹⁷ Vezi, deasupra, notele 12—15.

⁹⁸ Avem în vedere autorii cei mai semnificativi, prin cele afirmate, din secolul al X-lea și până azi.

⁹⁹ Conducător bizantin, care în lucrarea *Despre administrarea imperiului*, arată că, locuitorii acestor meleaguri „se mai numesc și romani pentru că au venit din Roma și poartă acest nume până în ziua de astăzi“.

¹⁰⁰ Alt împărat bizantin, care într-o scrisoare din anul 930, îi amintește pe *valahi*.

¹⁰¹ Vlahii, popor separat, sunt amintiți de acest cărturar arab, în anul 996.

¹⁰² Este vorba despre *p. Dictus magister quodam regis Belae notarius, care scrie despre Blachii ac pastores Romanorum* („Vlahii adică pastorii romanilor“), care trăiesc printre slavi, atât în Pannonia, cât și în bogata „țară“ Transilvania (*terra Ultrasilvana*).

¹⁰³ „Autorul“ unei vechi cronici rusești din jurul anului 1070, care scrie despre „valahi“.

¹⁰⁴ Cronicar de la sfîrșitul secolului al XIII-lea, care, în *Gesta Hunnorum et Hungarorum*, scrie că românii (păștori și coloniști ai romanilor) supraviețuiesc în Pannonia în vremea hunilor ; ei locuiesc și în munții dinspre Transilvania, împreună cu secuii, pe care îi învață scrierea.

¹⁰⁵ Umanist sas din Transilvania, care îl combate pe Szamosközy.

¹⁰⁶ Profesor german la Academia din Alba Iulia, care apreciază limba și datinile românilor (în lucrarea *Dacia Antiqua*, scrisă în sec. al XVII-lea).

¹⁰⁷ Romanist britanic din secolul al XVIII-lea, care scrie că, după retragerea aureliană, „o parte însemnată din locuitorii“ Daciei rămîne pe loc, pentru autohtoni „mai mare groază“ aveau de emigrare decît de stăpînitorul got“. De la această populație stabilă, arăta Gibbon, migratorii învață „agricultura și plăcerile lumii civilizate“.

¹⁰⁸ Istoric maghiar din secolul XVIII, care în lucrarea „Vechea și noua Dacie“... — precizează că „națiunea valahilor“ are „limba atât de apreciată de aceea veche romană“ (latină), dovedind că vorbitorii ei „sunt în Transilvania urmașii vechilor colonii romane.

¹⁰⁹ Contrar evidenței istorice și celor scrise de numeroși cărturari, există autori care contestă autohtonitatea românilor, continuitatea acestora în spațiul carpato-dunăreano-pontic.

¹¹⁰ Umanist maghiar, care inițial, într-o lucrare din anul 1593, susține că românii sunt urmașii coloniștilor latinofoni. După Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul, Szamosközy afirmă însă că românii nu sunt urmașii coloniștilor aduși de Traian la Dacia, întrucât Gallienus mută pe romani la sud de Dunăre.

¹¹¹ Sas de origine și ofițer de „justiție“ al armatei habsburgice, Sulzer publică la Viena o lucrare (în trei volume, 1781—1782), susținând că românii s-au format în Peninsula Balcanică, de unde trec fluviul în secolul al XIII-lea (sic!).

¹¹² Alt cărturar sas care, în 1791, contestă românilor dreptul la emancipare politică, reluând și „îmbogățind“ afirmațiile lui Sulzer.

¹¹³ Profesor maghiar din Cluj, care tot în 1791, încearcă să „demonstreze“ că românii sunt de origine... bulgară și de aceea li se spune voloahi.

¹¹⁴ German din Transilvania, care îl „acceptă“ pe Anonymus, pentru că, chipurile, românii sunt aduși de țarul bulgar Krum la nord de Dunăre, la începutul secolului al IX-lea. Corifeii școlii Ardelene (S. Micu, G. Șincai, P. Maior, I. Budai-Deleanu), dar și mitropolitul sârb Ștefan Stratimirovici, istoricii eleni D. Philippide și D. Fotino, stabiliți în Țara Românească la începutul secolului al XIX-lea, apoi slavistul P. I. Schafarik, francezul J. A. Vaillant, Aron Florian, A. T. Laurian sau M. Kogălniceanu resping ideile lui Sulzer, Eder, Bolla, Engel, afirmând autohtonitatea și continuitatea românilor.

¹¹⁵ Autorul lucrării „Studii românești. Cercetări asupra istoriei vechi a românilor (Vienă, 1871). „Ipoteza lui Sulzer, expusă în forma mai științifică și completată cu datele privitoare la argumentele istorice și lingvistice“ (cum scrie D. Onciul).

¹¹⁶ B. P. Hasdeu în *Istoria critică a românilor* (București, 1873) ; A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană*. (Iași, 1884) ș. a. Toți demonstrează că dacii nu au fost exterminați, că ei au fost romanizați, cei 165 de ani reprezentând un interval de timp suficient pentru aceasta ; că asemănările cu albaneza vin din substratul traco-dacic ; mai mult ele au corespunzătoare în vechiul idiom baltic (*doină*, entitate lingvistică despre care scrie Hasdeu) ; de asemenea, că păstoritul transhumant nu reprezintă nomadism ; că românii devin ortodocși în spațiul întins al genezei lor etnice, la nord și la sud de Dunăre ; nimeni nu i-a adus la mieznoapte de fluviu, nici în secolul IX, nici în secolul XIII. Dimpotrivă, cum demonstrează Ștefan Mateș (*Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*), frecvențe sunt deplasările de populație românească dinspre interiorul arcului carpatic spre exteriorul acestuia.

¹¹⁷ Alföldi András, Makkai László și alte personalități culturale și politice maghiare, inclusiv prim-ministru actual al Republicii Ungare, care considera „mitologie“ continuitatea românească.

¹¹⁸ Cultura Dridu, cel mai vechi ansamblu arheologic românesc, bunăoară, este raportată la aria de formare a poporului și statului bulgar. În ciuda prezenței masive a românilor în Valea Mariței sau în cea a Timocului, precum și a aromânilor în nordul Greciei, alți autori balcanici consideră că poporul român s-a format numai la mieznoapte de Dunăre.

¹¹⁹ Postul academician sovietic scria despre existența a două popoare (poporul român, poporul moldovean), fiecare cu limba lui (sic!). Asemenea afirmații se aud și în prezent în unele cercuri de la Chișinău și din așa-zisa „republică nistreană“, dar și în Rusia, în Ucraina.

¹²⁰ Etnogeneza românească reprezenta o problemă care, abordată științific și nu politic, deschide calea devenirii noastre naționale.

Geneza etnică românească face însă parte dintr-un proces general, continental. Se integrează deci amplelor asimilări etnico-lingvistice desfășurate în Europa, în primul mileniu al erei creștine majoritatea acestor asimilări se întemeiază pe romanizarea spațiilor lusitan, celtiberic, gallic, iliric, sud-tracic, daco-moesian. În

condițiile marilor migrații de populații din zorii Evului Mediu, din romanitatea antică se constituie noi popoare : portughez, spaniol, francez, italian, român ș.a., dintre care ultimul, cel mai răsăritean, moștenește izvorul lingvistic, alături de conștiința descinderii din strămoși viteji și drepți.

Considerații metodice

(aspecte ale proiectării și desfășurării
lecțiilor din cadrul temei)

I Obiective operaționale (realizabile în 3 ore *²/6 ore**/10 ore***)

La sfîrșitul activității didactice, *elevii* vor fi în măsură :

(01) — să *recunoască* însemnătatea problemei respective în devenirea istorică națională, *locul și rolul genezei etnice românești* în cadrul procesului de formare a popoarelor și limbilor neolatine europene ;

(02) — să *definească* (cu propriile cuvinte) noțiunile (conceptele) *romanizare, romanitate, popoare și limbi neolatine* ;

(03) — să identifice etapele formării poporului român, asemănările și deosebiriile dintre limba română și celelalte limbi romanice, având în vedere aspecte de *substrat* (daco-moesic), *strat* (fond latin) și *superstrat* (adstrat slav) ;

(04) — să *argumenteze* (folosind cel puțin șase categorii de izvoare) netemeinicia și caracterul tendențios al concepțiilor neștiințifice (formulate de R. Roesler, N. Lazarev etc.) în legătură cu etnogeneza românilor și unitatea limbii române.

II. Resurse

a) *Conținutul învățării* (corespunzător obiectivelor operaționale) are la bază informațiile oferite de *noul manual* (E.D.P., București, 1992, p. 126—170). Datorită numărului diferit de ore prevăzute în programa școlară, cele cinci mari structuri cognitive (lecții) din manual vor fi repartizate în modul următor pe tipuri de clase :

TEMA	TITLUL LECȚIEI	Număr de ore (în variantele)		
		A	B	C
Etnogeneza românească	— Geneza etnică românească în cadrul procesului de formare a popoarelor și limbilor neolatine europene	—	1	2
	— Romanizarea spațiului daco-moesian	1	1	2
	— Romanitate și creștinism la Dunărea de Jos	1	2	2
	— Desăvîrșirea procesului de formare a poporului român și a limbii române	1	1	2
	— Etnogeneza românilor între știință și politică	—	1	2

* La clasele cu o oră pe săptămână (A).

** La clasele cu două ore săptămânal (B).

*** La clasele cu trei ore pe săptămână (C).

b) *Condițiile materiale* oferite de liceu — mijloacele de învățămînt din cadrul cabinetului de istorie — pentru prima și ultima lecție ; de muzeul național sau local, pentru cel puțin unul dintre celelalte trei subiecte (*Romanizarea...*, *Romanitate...*, *Desăvîșirea...*).

III. „Strategii“ didactice

(A) *Metode și procedee de predare-învățare* : asaltul de idei („Brainstorming“), conversația euristică, demonstrația cu ajutorul izvoarelor arheologice, cartografice, lingvistice și numismatice, interpretarea de text (izvoare epigrafice și narative), problematizarea, reflecția personală.

(B) *Materiale didactice* : diapozitivele nr. . . . din setul „Istoria veche și medie a României“, foliile transparente cu tema „Dacia și Moesia în epoca romană“, filmul didactic „Formarea poporului român“ ; manualul.

(C) *Mijloace tehnice* : aparat de proiecție pentru peliculă de 16 mm, aspectomat, ecran mobil, retroproiector.

(D) Primele două obiective operaționale stabilite vor fi realizate prin conversație euristică, urmată de fixarea pe tablă a ideilor esențiale de la notele 1—31 ; al treilea obiectiv operațional stabilit va necesita îmbinarea tuturor metodelor și procedeele de instruire alese, completate cu evaluarea formativă a cunoștințelor de la notele 32—86 ; cel de-al patrulea obiectiv va fi realizat pe baza combinației : vizionarea filmului didactic ; conversație euristică pe marginea notelor 87—92 ; interpretarea de text pentru izvoarele de la notele 94—96 ; dezbaterile problemei de la nota 97, fixarea schematică pe tablă a ideilor importante de la notele 98—120 ; evaluarea sumativă (conform punctului E 4 d, infra).

(E) „*Scenariul*“ didactic (principalele *evenimente didactice*).

(E 1) *Reactualizarea cunoștințelor* învățate anterior („idei ancoră“ pentru fiecare dintre cele 3—6—10 lecții).

(E 2) *Conducerea învățaturii* noului conținut științific, corespunzător celor patru obiective operaționale ; structurarea informației (sarcinilor de învățare) pentru elevi fiind repartizate astfel :

(E2a) trei mari „secvențe“ (activități didactice (respectiv lecții) pentru clasele tip A : prima lecție tratează începutul procesului de formare a poporului român și a limbii române (etapa 46/106—271/4) ; în acest caz, se începe prin enunțarea ideilor de la notele 2 și 12—15, consolidarea noțiunilor de la notele 4 și 9—10, după care sunt prezentate succint problemele corespunzătoare notelor 18—31 ; lecția a doua redă problemele esențiale de la notele 32—67 ; a treia lecție, la clasele cu o oră de istorie pe săptămână, este destinată predării-învățării-evaluării problemelor referitoare la desăvîșirea procesului de formare a poporului român și a limbii române (n. 68—96), combaterii teoriilor neștiințifice privind etnogeneza românilor și unitatea limbii române (notele 97—120).

(E 2 b) șase lecții pentru clasele cu două ore de istorie pe săptămână (subiectul fiecărei lecții este prevăzut în tabelul de la punctul II a, supra), obiectivele cognitive fiind grupate corespunzător notelor 1—15 (lecția I) ; 16—31 (II), 33—53 (III), 54—67 (IV), 69—96 (V) și 97—120 (VI).

(E 2 c) zece lecții pentru clasele cu trei ore de istorie pe săptămână (tipul C în tabelul de la punctul II a), informațiile în cadrul lecțiilor respective fiind grupate corespunzător notelor 1—9 (I), 10—15 (II), 16—24 (III), 25—31 (IV), 32—53 (V), 54—67 (VI), 68—83 (VII), 84—96 (VIII), 97—119 (XX), 120 și evaluarea sumativă (lecția a X-a).

(E 3) *Obținerea performanței și asigurarea feed-back-ului* („inventarierea“ principalelor probleme și informarea clasei elevilor — în legătură cu nivelul atins în asimilarea cunoștințelor).

(E 4) *Evaluarea performanței* cu ajutorul următoarelor probe.

(E 4 a) Argumentații pe scurt însemnătatea problemei, folosind următoarele noțiuni și sintagme : „Sigiliul Romei“, romanizare, romanitate, popoare și limbi neolatine, devenire națională, rezonanțe contemporane.

(E 4 b) Regrupați cei zece factori ai romanizării în modul următor :

- 1) potențiali — necesari — obligatorii
- 2) cu acțiune „latentă“ — cu acțiune „vizibilă“

(E 4 c) Identificați etapele procesului de formare a poporului român, asemănările și deosebiriile dintre limba română și celelalte limbi romanice, având în vedere următoarele :

1) repere cronologice : 28 î.Hr., 46 d.Hr., 86, 106, 271/4, 284, 602 ;

2) niveluri lingvistice : substrat daco-tracic, strat (fond) latin, superstrat (adstrat) slav meridional).

(E4d) Încercuiți cifra din dreptul autorilor care consemnează cele două variante (*retorna*, *retorna* și, respectiv, *torna*, *torna*, *fratre*) ce dovedesc noua înfățișare la care ajunge limba latină vorbită în aria geografică balcano-carpatică spre sfârșitul secolului al VI-lea d. Hr.

1. Iordanes
2. Priscus Panites
3. Pseudomaurikios
4. Theophanes Confessor
5. Theophylactus Simocattes

(E4e) Argumentați netemeinicia și caracterul tendențios al concepțiilor neștiințifice formulate de R. Roesler, N. Lazarev ș.a., în legătură cu etnogeneza românilor și unitatea limbii române ; pentru aceasta, folosiți cel puțin cite trei aspecte pentru următoarele șase categorii de izvoare :

Informația Categorია de izvoare	Arheo- logice	Carto- grafice	Epi- grafice	Lingvis- tice	Nara- tive	Numis- matice
		-				

Bibliografie

(Pentru conținutul științific al lecțiilor)

— Gh. I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric : poporul român*. Ediție îngrijită, prefață, studiu și note de Stelian Brezianu. Traducere de Marina Rădulescu. Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 67—140, 156—210.

— I. Fischer, *Latina dunăreană* (sic !). *Introducere în istoria limbii române*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 11—57, 192—211.

— N. Iorga, *Istoria Românilor*, Vol. I, Partea a II-a, *Sigiliul Romei*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 16—22, 123—249.

— Al. Rosetti, *Istoria Limbii Române*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 44—51, 64—66, 170—202, 241—262.

— I. I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romană*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 97—115, 129 și urm.

— N. Stoicescu și I. Hurdubețiu, *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, Edit. Politică, București, 1984, passim.

— N. Stoicescu, *Continuitatea românilor. Privire istoriografică. Istoricul problemei. Dovezile continuității*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 9—86, 89—218, 227—246.

— A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. a IV-a, vol. I, Edit. Științifică și Enciclopedică București, 1985.

(Pentru aspectele didactice)

— Elena Ene, Georgeta Smeu, Silvia Bărbuleanu și Gloria Ceacalopol, *Metodică predării Istoriei României*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 65—67, 127—134.